

ภาพลักษณ์ อัตลักษณ์ และสัญลักษณ์ของถนนราชดำเนิน

กำธร กุลชล

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตัดถนนราชดำเนิน แต่ถนนสายนี้ซึ่งแบ่งออกเป็นสามช่วงได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาที่แตกต่างกันตามระยะเวลาประมาณ 120 ปี ที่ผ่านมามาจนถึงปัจจุบัน กล่าวคือ ภาพลักษณ์ดั้งเดิมยังดำรงอยู่บนถนนราชดำเนินนอก ทว่าภาพลักษณ์ใหม่ได้เปลี่ยนแปลงไปบนถนนราชดำเนินกลาง ตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ส่งผลให้ถนนราชดำเนินนอกซึ่งเริ่มตัดก่อนช่วงอื่นยังคงอัตลักษณ์ของเมืองยุคฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ซึ่งดำรงความสง่างามและความร่มรื่นของแนวไม้ยืนต้นตลอดช่วงถนน ตั้งแต่ลานพระราชวังดุสิตจนถึงสะพานผ่านฟ้าลีลาศ แต่อัตลักษณ์ของถนนราชดำเนินกลางถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นสำนักงานธุรกิจ และห้างร้านขนาดใหญ่ตามแบบอย่างถนนช็องเซลีเซ ในกรุงปารีส เน้นการสัญจรด้วยถนนและทางเท้าที่กว้างขวาง ขนาบด้วยอาคารที่สูงเท่า ๆ กันอย่างเป็นระเบียบทั้งสองฝั่ง ตั้งแต่สะพานผ่านฟ้าลีลาศจนถึงสะพานผ่านพิภพลีลา โดยมีอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยตั้งอยู่กลางวงเวียนที่กึ่งกลางถนน ส่วนถนนราชดำเนินในนั้น ไม่ค่อยมีความเปลี่ยนแปลงทั้งภาพลักษณ์และอัตลักษณ์ เหตุการณ์สำคัญ ๆ บนถนนราชดำเนินแต่ละช่วงถนน แต่ละช่วงเวลา คือ ปัจจัยที่ทำให้ถนนราชดำเนินนอกกลายเป็นสัญลักษณ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ ถนนราชดำเนินกลางกลายเป็นสัญลักษณ์ของสิทธิเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตย และถนนราชดำเนินในเป็นสัญลักษณ์ของงานพระราชพิธีโบราณของไทย

คำสำคัญ: ถนนราชดำเนิน, ภาพลักษณ์, อัตลักษณ์, สัญลักษณ์

Ratchadamnoen Avenue: Image, Identity and Symbol

Kamthorn Kulachol

Faculty of Architecture, Silpakorn University

Abstract

It is widely known that the Ratchadamnoen Avenue was originated by King Rama V some 120 years ago. Consisting of three parts – the Outer, the Middle, and the Inner; each part of the avenue presently shows its different image, i.e. while the Outer and Inner parts have maintained their original characters, the Middle part was purposely facelifted during the Second World War. Consequently, three different identities have become evident, namely, the Outer part represents the grandeur western promenade of the Neo-Classic City, while the Middle part imitates the renowned French Boulevard, Champs-Élysées, in Paris, with the Democracy Monument in place of Arc de Triomphe. Today, remarkable events throughout history of the kingdom on the Ratchadamnoen Avenue have brought about the symbol for each part: the Outer part symbolizes ‘majestic supremacy’, the Middle part symbolizes ‘democratic freedom’, and the Inner part symbolizes ‘traditional royal ceremonies’.

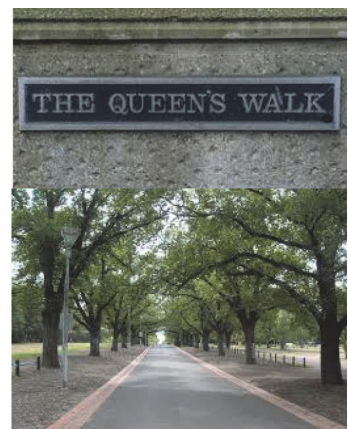
Keywords: Ratchadamnoen Avenue, image, identity, symbol.

1. บทนำ

บทความนี้นำเสนอข้อคิดเกี่ยวกับผลงานด้านการออกแบบชุมชนเมืองที่เน้นพื้นที่สาธารณะตามหลักสากล ซึ่งผลงานชิ้นเอกของประเทศไทย ได้แก่ “ถนนราชดำเนิน” ซึ่งแม้เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ดำเนินการตัดถนนราชดำเนินขึ้นเพื่อเป็นเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างพระบรมมหาราชวังกับพระราชวังสราญดุสิต ทว่าการพัฒนาด้านถนนราชดำเนินนี้ ผ่านกาลเวลามายาวนานหลายยุคหลายสมัยเป็นเวลานานกว่าหนึ่งร้อยยี่สิบปี ซึ่งบางส่วนยังคงรักษาลักษณะดั้งเดิม และบางส่วนก็ได้ถูกปรับเปลี่ยนรูปแบบไป ซึ่งในปัจจุบันจะเห็นได้ว่ามีอัตลักษณ์และสัญลักษณ์ในส่วนต่าง ๆ ที่แตกต่างกันอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาเทียบเคียงกันระหว่าง “ถนนราชดำเนินนอก” กับ “ถนนราชดำเนินกลาง”

2. ภาพลักษณ์ของถนนราชดำเนินนอก

ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จพระราชดำเนินกลับจากการประพาสยุโรปครั้งแรกในปี พ.ศ. 2440 (ค.ศ. 1897) ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นตรงกับยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม และเป็นช่วงรอยต่อระหว่างปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 กับต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในการนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จึงทรงมีพระราชปณิธานที่จะพัฒนาเมืองหลวงให้สวยงามและสะอาดทัดเทียมเมืองหลวงต่าง ๆ ในทวีปยุโรป จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตัดถนนที่กว้างขวางพร้อมกับมีทางเดินเท้าและแนวต้นไม้ที่ร่มรื่น ตามแบบอย่าง Queen’s Walk ในกรุงลอนดอน อังกฤษ และ Unter den Linden ในกรุงเบอร์ลิน เยอรมัน โดยเชื่อมต่อระหว่างพระราชวังสราญดุสิตทางทิศเหนือมายังท่าเลที่ตั้งของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และพระบรมมหาราชวังซึ่งตั้งอยู่ในใจกลางกรุงรัตนโกสินทร์

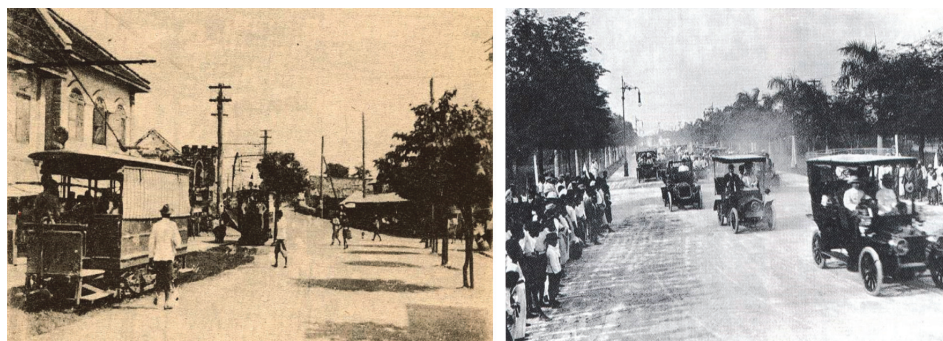
ภาพที่ 1: แสดง Queen’s Walk ในกรุงลอนดอน
ที่มา: www.tripadvisor.com

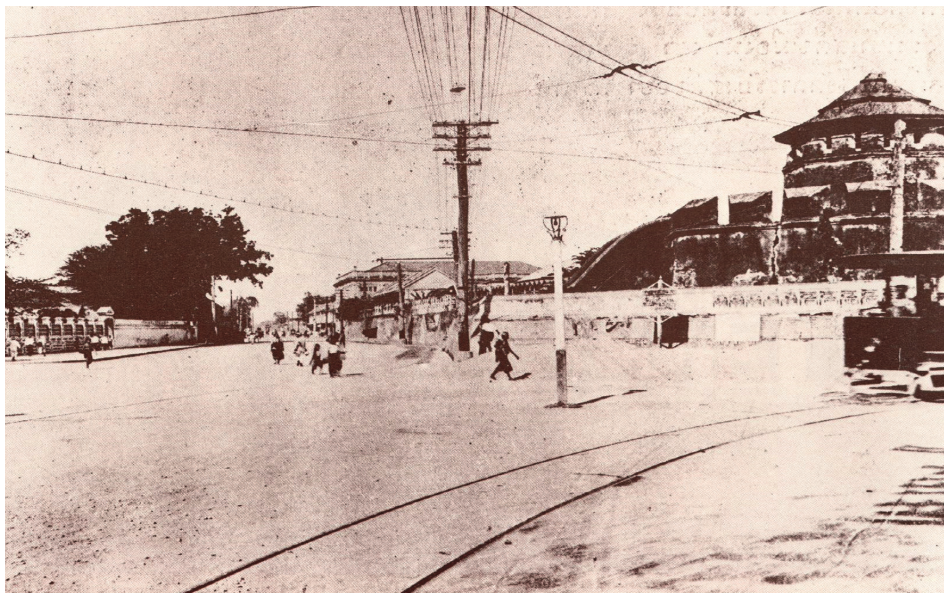
ภาพที่ 2: แสดง Unter den Linden ในกรุงเบอร์ลิน
ที่มา: www.visitberlin.de/en/unter-den-linden

การตัดถนนราชดำเนินได้แสดงถึงบริบทแวดล้อมด้านต่าง ๆ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 หลายประการ อาทิ ทางด้านการเมืองการปกครอง ถนนสายนี้ได้แสดงให้เห็นว่า เมืองไทยเป็นประเทศที่มีอารยธรรมทัดเทียมกับประเทศตะวันตก อันเป็นการลดกระแสล้าอาณานิคมในภูมิภาคอินโดจีนของประเทศมหาอำนาจ ทางด้านสังคม ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงที่มีต่อการสร้างที่อยู่อาศัยที่ขึ้นมาปลูกสร้างบนบก รวมทั้ง การคมนาคมทางบกก็ได้เข้ามาทดแทนการตั้งถิ่นฐานทางน้ำ ต่อเนื่องจากรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 และสอดคล้องกับกำเนิดของเครื่องจักรไอน้ำอันเป็นผลผลิตของยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม ทำให้ปรากฏเรือกำปั่นไฟ รถไฟ รถราง รถยนต์ รวมทั้งระบบสาธารณูปโภค ต่าง ๆ เช่น ไฟฟ้า ประปา การไปรษณีย์ ฯลฯ ขึ้นเป็นครั้งแรกในราชอาณาจักรไทย

ทางด้านโครงสร้างของเมือง เป็นการขยายตัวขึ้นไปทางทิศเหนือโดยการขุดคลองเปรมประชากรและการสร้างพระราชวังสวนดุสิตเป็นแกนหลัก ในทำนองเดียวกันกับการขยายเมืองไปทางทิศตะวันออกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 โดยมีถนนพระราม 1 ถนนเจริญกรุง และพระราชวังปทุมวันเป็นแกนหลัก (Kulachol and Nilkamhaeng, 1982: 234)

ภาพที่ 3: มีการใช้รถรางและรถยนต์เป็นครั้งแรกบนถนนในประเทศไทย ในสมัยรัชกาลที่ 5
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ 4: ระบบสาธารณูปโภคของไทยเป็นผลผลิตสืบเนื่องจากยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมของประเทศตะวันตก

ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

3. อัตลักษณ์ของถนนราชดำเนินนอก

เนื่องจากในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ซึ่งยาวนาน 42 ปี จำนวนพลเมืองในเมืองหลวงได้เพิ่มขึ้นเป็นทศแสนคนโดยประมาณจึงมีความจำเป็นต้องขยายพื้นที่เมือง พระองค์ทรงซื้อที่ดินบริเวณทุ่งสัมป่อยทางด้านทิศเหนือ นอกเขตคลองผดุงกรุงเกษมซึ่งุดขึ้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 สภาพทางกายภาพเดิมของพื้นที่ดังกล่าวเป็นทุ่งโล่ง ปราศจากชุมชน หลังจากนั้น ได้โปรดฯ ให้สร้างพระราชวังสวนดุสิต และวังอื่น ๆ หลายวังเพื่อพระราชทานพระเจ้าลูกยาเธอฯ ทำให้เมืองขยายตัวตามโดยมีข้าราชการ คหบดี และราษฎร พากันซื้อที่ดินและปลูกสร้างบ้านเรือนทางด้านเหนือของพระนครมากขึ้น พื้นที่โดยรอบพระราชวังสวนดุสิตจึงกลายเป็นย่านพักอาศัยที่ทันสมัยเหมือนประเทศในทวีปยุโรป โดยแต่ละบ้านจะมีบริเวณกว้างขวาง ปลูกต้นไม้ ไม้ดอก เกิดสภาพที่ร่มรื่นสวยงาม โอเอียง และน่าอยู่ (Sakdisri and Others, 1991: 210, 227)

สำหรับถนนราชดำเนินนอก เริ่มตัดในปีพ.ศ. 2442 จากลานพระราชวังสวนดุสิตข้ามคลองผดุงกรุงเกษมตรงไปยังคลองรอบกรุง (ณ จุดบรรจบของคลองบางลำพู คลองโอ่งอ่าง และคลองมหานาค ใกล้ๆกับป้อมมหากาฬ และ เจดีย์ภูเขาทอง) ความยาวของถนน 1,475 เมตร โดยสร้าง สะพานมฆวานรังสรรค์ ข้ามคลองผดุงกรุงเกษม และ สะพานผ่านฟ้าลีลาศ ข้ามคลองรอบกรุง สะพานทั้งสองสร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก ประดับด้วยเหล็กหล่อเป็นลวดลายวิจิตรตามแบบฉบับสถาปัตยกรรมยุโรป

ในยุคฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม (Naruemitrekakarn, 1977) ในวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2446 ซึ่งเป็นปีเฉลิมฉลองพระชนมายุ 50 พรรษาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดถนนราชดำเนินนอก และสะพานมฆวานรังสรรค์ และต่อมาในปี พ.ศ. 2451 ซึ่งเป็นปีที่มีกำหนดจัดพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ 40 ปี ก็ได้เสด็จฯ ทรงเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ณ ลานพระราชวังดุสิต หรือที่เรียกขานกันว่า พระบรมรูปทรงม้า ซึ่งสร้างด้วยเงินทุนที่ประชาชนได้มีโอกาสร่วมบริจาคถวาย (Kulachol and Anamabutr, 2001: 11) ซึ่งในปีก่อนหน้านั้น คือ ปี พ.ศ.2450 ได้เริ่มก่อสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคม ซึ่งได้ทำหน้าที่เป็นฉากหลังให้กับพระบรมรูปทรงม้าในเวลาต่อมา ซึ่งเป็นในทำนองเดียวกันกับการที่พระราชวังแวร์ซายส์ได้เป็นฉากหลังให้กับพระบรมราชานุสาวรีย์ของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ณ ชานกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส

ภาพที่ 5: แผนผังถนนราชดำเนินซึ่งเชื่อมต่อกันระหว่างพระราชวังดุสิต (พื้นที่ลายจุด) กับพระบรมมหาราชวัง (พื้นที่สีทึบ)

ที่มา: ผู้เขียน

ภาพที่ 6: เปรียบเทียบพระบรมรูปทรงม้า (ภาพบน) ณ ลานหน้าพระราชวังดุสิต และ (ภาพล่าง) ลานหน้าพระราชวังแวร์ซายส์
ที่มา: ผู้เขียนบทความ

ต้นไม้ที่ทรงโปรดให้ปลูกเป็นแนวสี่แถวบนถนนราชดำเนินนอกครั้งแรกนั้น คือ ต้นหูวาง และมีการวางเก้าอี้เหล็กเพื่อให้ประชาชนได้นั่งพักผ่อนอยู่เป็นระยะ ๆ ตลอดแนวถนน ทั้งนี้ ในเวลาต่อ ๆ มาเมื่อต้นหูวางเติบโตสูงใหญ่ มีทรงพุ่มกว้าง สร้างความร่มครึ้ม ซึ่งช่วยขั้บแน่นให้เกิดมุมมองที่ประทับใจและเป็นเส้นทางสายตาไปสู่ยอดโดมของพระที่นั่งอนันตสมาคม และพระบรมรูปทรงม้าซึ่งตั้งอยู่บนเส้นแกนกลางถนนโดดเด่นเป็นสง่า ณ จุดปลายสายตา

ภาพที่ 7: สภาพแวดล้อมบนถนนราชดำเนินนอก ซึ่งเชื่อมต่อจากลานพระราชวังดุสิต

ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ 8: รูปแบบสถาปัตยกรรมของสะพานมฆวานรังสรรค์ ซึ่งสร้างข้ามคลองผดุงกรุงเกษม

ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

อัตลักษณ์ของถนนราชดำเนินนอกซึ่งดำรงมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่าหนึ่งร้อยปีนั้น ยังคงแสดงออกถึงลักษณะของเมืองในยุคฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม (Neo-Classic Period) ซึ่งเกิดขึ้นจากพระราชปณิธานของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระอัจฉริยภาพในการสร้างเมืองหลวงให้สวยงามตระการตาอย่างแท้จริง เพราะตราบนานทุกวันนี้ ก็ยังไม่มีถนนสายใดอีกเลยในประเทศไทยที่มีลักษณะงามสง่าน่าเกรงขาม และสร้างความประทับใจเหมือนกับถนนราชดำเนินนอก

4. ภาพลักษณ์ของถนนราชดำเนินกลาง

เนื่องจากการตัดถนนราชดำเนินกลางตัดจากสะพานผ่านฟ้าลีลาศจำเป็นต้องหักมุมเกือบ 90 องศา เป็นเส้นตรงยาว 1,200 เมตร (พิจารณาได้จากแผนที่ในภาพที่ 5) เพื่อบรรจบกับถนนราชดำเนินใน โดยผ่านสะพานผ่านพิภพลีลาเพื่อข้ามคลองคูเมืองเดิม จึงมีความจำเป็นต้องรื้อถอนกลุ่มบ้านเรือน และที่ดินของชุมชนที่กระจุกตัวหนาแน่น โดยทรงโปรดพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชทานจ่ายเงินทดแทน หรือค่าทำขวัญแก่เจ้าของที่ดินซึ่งถูกถนนตัดผ่านแทนธรรมเนียมเดิมที่ไม่เคยจ่าย (Royal gazette, vol.16: 276).

ทั้งนี้ แต่เดิมนั้นถนนราชดำเนินกลาง มีการก่อสร้างตามแบบถนนในทวีปยุโรป ซึ่งเป็นไปตามคำแนะนำของนายออสกูด นายช่างใหญ่ชาวต่างประเทศที่ประจำอยู่กองช่างไฟฟ้า กรมสุขาภิบาล ประกอบด้วยทางวิ่งขนาดใหญ่ตรงกลางสำหรับรถยนต์ รถม้า รถบรรทุก และรถขนาดใหญ่ ถัดมาเป็นทางสำหรับคนเดินทั้งด้านซ้ายและด้านขวา ขนาบด้วยทางขนาดเล็กสำหรับรถลากด้านริมสุดของถนนอีกสองทาง รวมทั้งหมดเป็นห้าทางด้วยกัน ข้างทางคนเดินปลูกต้นไม้ช่ออกก้านี่เรียงกันสี่แถวตลอดเส้นทาง โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวความคิดเกี่ยวกับต้นไม้ดังกล่าวด้วยพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ อธิบดีกรมสุขาภิบาล ผู้รับผิดชอบการตัดถนนราชดำเนินดังนี้

.....ด้วยเข้าใจว่าต้นไม้ชนิดนี้มีอยู่อีกมาก เห็นว่าที่ข้างถนนราชดำเนินกลางแถวในทั้ง 2 ข้าง การที่จะทำตึกก็ยิ่งจะช้า ถ้าปลูกต้นไม้ชนิดนี้เสียข้างละแถวอย่างต้นทุกวางถนนราชดำเนินนอกจะดี เมื่อจะทำตึกเมื่อไรจึงตัดต้นไม้ชนิดนี้เสีย เอาไม้ไปใช้ทำอะไรก็ได้ ให้คิดอ่านปลูกต้นไม้ชนิดนี้ตามที่ว่านี้.....

หน้าจั่ว: ว่าด้วยสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม
วารสารวิชาการ ประจำปีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาพที่ 9: แสดงต้นมะฮอกกานีที่ปลูกเรียงกันสี่แถวขนานทางเดินเท้าบนถนนราชดำเนินกลาง

ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

นอกจากการปลูกต้นไม้ใหญ่ที่ร่มรื่นแล้ว ยังวางเก้าอี้เหล็กสำหรับให้ประชาชนนั่งพักผ่อนพร้อมติดตั้งเสาไฟฟ้าที่ใช้ไฟคาร์บอนเปิดเฉพาะคืนข้างแรม เป็นระยะ ๆ ด้วย (Plainoy, 1975: 331) นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงส่งพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์อีกตอนหนึ่ง แสดงพระราชปรารภเกี่ยวกับการพัฒนาถนนราชดำเนินกลาง (Aimjai, 1998: 62) ดังนี้

.....แลอยู่ตรงหน้าพระที่นั่งออกมาจะเป็นที่งดงาม เปนถนนแพดชั้นเนบอลสำหรับขี่รถวนไปวนมา ที่สองข้างนั้นต่อไปจะต้องเป็นวังเป็นออฟฟิศใหญ่ๆ ฤๅบ้านผู้มีมี ที่จะตั้งร้านหุยมๆ หุยมๆ ไม่ได้.....เพื่อแก้ไขเป็นการใหญ่สำหรับประชุมคนไปเที่ยวเช่นนี้ คงจะกลับเป็นทางคนไปมาเที่ยวเตร่ดีขึ้น นับว่าเป็นราชสีของเมืองไทยสักแห่งหนึ่ง....

อาจกล่าวได้ว่าภาพลักษณ์ของถนนราชดำเนินกลางในสมัยรัชกาลที่ 5 ไม่มีความแตกต่างจากถนนราชดำเนินนอก จนกระทั่งเวลาได้ผ่านพ้นไปเกือบ 40 ปี (พ.ศ. 2444 - พ.ศ. 2482) จึงได้เกิดความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในยุคที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรก ซึ่งตรงกับช่วงเวลาที่ยังเกิดสงครามโลกครั้งที่สองพอดี

5. อัตลักษณ์ของถนนราชดำเนินกลาง

ในช่วงเวลาเกือบ 40 ปีที่ผ่านมา ต้นมะฮอกกานีทั้งสี่แถวบนถนนราชดำเนินกลางซึ่งเติบโตเต็มที่ได้อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ใช้ถนนตลอดเส้นทาง แต่แล้ว ในปี พ.ศ. 2480 รัฐบาลไทยได้ออกพระราชบัญญัติเวนคืนที่ดินทั้งสองฟาก ความลึกฟากละ 40 เมตร ความยาวตลอดถนน และถัดมาอีกสองปี ต้นมะฮอกกานีทั้งหมดก็ถูกตัดออกจนเกิดสภาพถนนและทางเท้าที่เตียนโล่ง มีการปรับเปลี่ยนช่องทางเดินรถใหม่ที่เหลือเกาะกลางถนนเพียงเกาะเดียว สร้างตึกสมัยใหม่สูงสามชั้นครึ่งจำนวน 15 หลัง เริ่มจากทางฝั่งสะพานผ่านพิภพลีลาไปสิ้นสุดทางฝั่งสะพานผ่านฟ้าลีลาศ และในปลายปี พ.ศ. 2482 ก็ได้วางศิลาฤกษ์เพื่อสร้าง “อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย” บนฐานวงเวียน ณ จุดที่เคยเป็นสี่แยก ถนนดินสอตัดกับถนนราชดำเนินกลาง พิธีเปิดอนุสาวรีย์ดังกล่าวตรงกับวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2483 ซึ่งเป็นวันครบรอบการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของไทย

ภาพที่ 10: แสดงการก่อสร้างตึกสมัยใหม่และอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยบนถนนราชดำเนินกลาง
ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

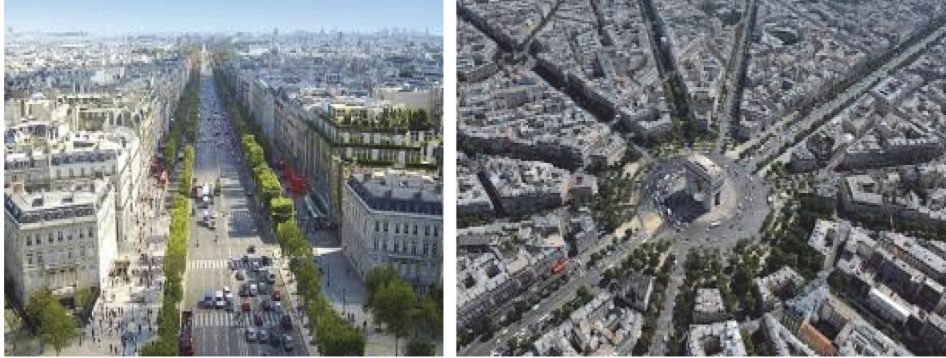
การก่อสร้างอาคารสองฝั่งถนนราชดำเนินกลางเริ่มต้นพร้อม ๆ กับปีที่กองทัพนาซีบุกประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรปและเมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง คงเหลืออาคารเพียงหลังเดียวที่ยังก่อสร้างไม่แล้วเสร็จ คือ ศาลาเฉลิมไทย (ณ พื้นที่ลานพลับพลามหาเจษฎาบดินทร์ ในปัจจุบัน) โฉมหน้าของถนนราชดำเนินกลางได้ถูกปรับเปลี่ยนไปจากภาพลักษณ์เดิมอย่างสิ้นเชิง ด้วยถนนที่เรียบกว้าง โถงเดินสว่างไสว ทางเท้าใหญ่โตกว้างขวาง ประดับด้วยแนวเสาไฟฟ้าคู่บนเกาะกลางถนน มีโคมไฟบนยอดเสาเป็นรูปกิริสลับกিন্নร ทางเท้าด้านหน้าอาคารทั้งสองฝั่งถนนปราศจากสายไฟฟ้าที่รกสายนตา เพราะฝังลอดใต้ดินจากขอยด้านหลังก่อมาด้านหน้าอาคาร นับเป็นการออกแบบถนนที่งามสง่าและล้ำยุคกว่าถนนสายใด ๆ ในสมัยนั้นและสมัยอื่น ๆ ที่ติดตามมา

ภาพที่ 11: ถนนราชดำเนินกลาง ที่ถูกพลิกโฉมใหม่ตามแบบอย่างถนนซ็องเซลีเซ และอนุสาวรีย์
ประติมากรรม ในกรุงปารีส

ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

หน้าจั่ว: ว่าด้วยสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม
วารสารวิชาการ ประจำปีและสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาพที่ 12: ถนน Champs-Élysées และ Arc de Triomphe ซึ่งถูกใช้เป็นต้นแบบในการเปลี่ยนโฉมถนนราชดำเนินกลาง

ที่มา: <https://www.google.com/search?q=champs+elysees>

แนวความคิดในการออกแบบอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยและอาคารสองฝั่งที่มีรูปทรงเดียวกันบนถนนราชดำเนินกลางนี้เกิดจากความใฝ่ฝันของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ผู้เคยใช้ชีวิตในกรุงปารีสเพื่อจำลองภาพลักษณ์ของถนนช็องเซลีเซ (Champs-Élysées) กับอนุสาวรีย์ประตูชัย (Arc de Triomphe) ซึ่งเป็นแม่แบบของถนนแห่งธุรกิจการค้าสมัยใหม่ที่ทั่วโลกยกย่อง ภาพที่ 11 แสดงให้เห็นถนนราชดำเนินกลางเมื่อสร้างเสร็จใหม่ ๆ พร้อมกับอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ซึ่งสะท้อนแนวความคิดดังกล่าวอย่างชัดเจน ภาพลักษณ์นี้ได้สร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้กับถนนราชดำเนินกลางที่พลิกโฉมหน้าไปจากภาพลักษณ์เดิมที่เคยเหมือนกับถนนราชดำเนินนอก และนับจากนั้นเป็นต้นมา ถนนสายนี้ก็ถูกใช้เป็นสถานที่ชุมนุมสำคัญๆทางการเมืองเพื่อแสดงออกซึ่งสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยมีอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยเป็นจุดหมายสำคัญที่แสดงอัตลักษณ์ของถนนอย่างชัดเจนจวบจนถึงปัจจุบัน

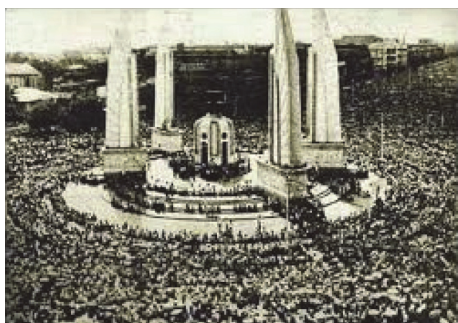
6. สัญลักษณ์ของถนนราชดำเนิน

จากการพัฒนาถนนราชดำเนินที่ผ่านมา ทำให้เรารู้ถึงความแตกต่าง ทั้งด้านภาพลักษณ์และอัตลักษณ์ของช่วงถนนราชดำเนินนอก ซึ่งสร้างโดยพระเจ้าแผ่นดิน และช่วงถนนราชดำเนินกลาง ซึ่งสร้างโดยรัฐบาลที่รีเนโยบาย “รัฐนิยม” ที่บังคับให้คนไทยปฏิบัติตามวัฒนธรรมตะวันตก เช่น ห้ามกินหมาก ให้สวมหมวก ฯลฯ (<https://th.wikipedia.org/wiki>) จนทำให้ถนนราชดำเนินนอกและถนนราชดำเนินกลางสืบทอดสัญลักษณ์ที่แตกต่างระหว่างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และระบอบประชาธิปไตยตามลำดับอย่างชัดเจน

ภาพที่ 13: เหตุการณ์สำคัญบนถนนราชดำเนินนอกแสดงให้เห็นสัญลักษณ์ของความจงรักภักดีของราษฎรที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

ที่มา: https://www.google.com/search?q=1C1CHWA_enTH756TH757&oq

ภาพที่ 14: เหตุการณ์สำคัญบนถนนราชดำเนินกลางแสดงให้เห็นสัญลักษณ์ของสิทธิเสรีภาพของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย

ที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/ถนนราชดำเนิน>

7. ถนนราชดำเนินใน

เมื่อเทียบกับถนนราชดำเนินนอก และถนนราชดำเนินกลางแล้ว ถนนราชดำเนินใน มีการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ และอัตลักษณ์น้อยที่สุดนับตั้งแต่การเปลี่ยนรูปโฉมทางกายภาพจาก “ทุ่งพระเมรุ” เป็น “ท้องสนามหลวง” ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา โดยถนนช่วงนี้ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของเส้นทางสำหรับงานพระราชพิธีต่าง ๆ เกี่ยวกับประเพณีไทยโบราณ เพราะตั้งอยู่ใกล้กับพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เช่น งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระมหากษัตริย์ เป็นต้น

ภาพที่ 15: ภาพซ้าย คือ กระบวนแห่ในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5, และภาพขวา คือ กระบวนแห่ในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ที่มา: https://www.google.com/search?riz=1C1CHWA_enTH756TH757&q

8. บทสรุป

ในปัจจุบัน ถนนราชดำเนินได้ดำรงอยู่คู่กับแผ่นดินไทยเป็นเวลานานกว่า 120 ปี ซึ่งถนนราชดำเนินนอกได้สร้างความภาคภูมิใจให้กับประเทศชาติ ด้วยสถานที่ที่สร้างความสง่ามให้กับเมืองหลวง เป็นสถานที่ชุมนุมของมหาชนเพื่อเข้าเฝ้าการเสด็จออกมหาสมาคม ณ สีหบัญชร เช่น ในพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติและพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา รัชกาลที่ 9 เมื่อปี พ.ศ. 2549 และ พ.ศ. 2555 ตามลำดับ เป็นสถานที่สำหรับการเดินพักผ่อนหย่อนใจของประชาชนทั่วไป เป็นสถานที่ประกอบพิธีสวนสนามของทหารราชองครักษ์ เป็นสถานที่จัดงานเพื่อการกุศลระดับชาติ ฯลฯ ถนนราชดำเนินนอกจึงเป็นสัญลักษณ์ของความศรัทธาที่ประชาชนไทยผูกพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์ตลอดระยะเวลาอันยาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ส่วนถนนราชดำเนินกลาง เมื่อก่อสร้างอาคารทั้งสองฝั่งเสร็จเรียบร้อย ถนนสายนี้ก็กลายเป็นแหล่งรวมห้างร้านและสำนักงานธุรกิจที่ใหญ่โต ทันสมัย มีรถยนต์วิ่งผ่านไปมาจำนวนมาก และในสมัยต่อ ๆ มา ก็ได้กลายเป็นสถานที่ชุมนุมทางการเมืองซึ่งถูกจารึกไว้ในประวัติศาสตร์ของชาติ นับตั้งแต่เหตุการณ์วันมหาวิปโยค ในปี พ.ศ. 2516 เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ในปี พ.ศ. 2535 เหตุการณ์ชุมนุมทางการเมืองต่าง ๆ ในปี พ.ศ. 2550 เป็นต้น ถนนราชดำเนินกลางจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของความยึดมั่นในเสรีภาพของปวงชนชาวไทยตามระบอบประชาธิปไตย ในขณะที่ถนนราชดำเนินในรับบทบาทเป็นสัญลักษณ์แห่งพระราชพิธีต่าง ๆ ตามประเพณีของไทยโบราณ

บรรณานุกรม

- Aimjai, Kwanjai. (1998). *Prawatisart Lae Kwam Songjum Bon Thanon Ratchadamnoen: Thang Me Praw Kon Dern*. (in Thai). [*History and Memory of Ratchadamnoen Avenue: Pavements Were Built for Pedesrians*]. Sarakadee. (Documentation). 14 (164). 50-78.
- Kulachol, Kamthorn, and Anamabutr, Rujiroj. (2001). *Botrian Lae Prasobkarn Jak Karn Sarng Lae Karn Thamlai Urban Space Bon Tanon Ratchadamnoen*. (in Thai). [*Lessons and Experiences from the Creation and Destruction of Urban Space on the Ratchadamnoen Avenue*]. (**Proceedings from the Second Symposium of the Thai Council of Deans of Architectural Schools**, held at Khonkaen University on February 3, 2001). 2 -32.
- Kulachol, Kamthorn, and Nilkamhaeng, Songsan. (1982). **Wiwattanakarn Thang Kaiyapharb Khong Krung Rattanakosin Fung Tawan Awk: Tangtae Gone Rerm Sang Krung Jonthueng Samai Plienplaeng Karn Pogkrong**. (in Thai). [**The Physical Development of the Eastern Part of Rattanakosin City: From Early Settlement to Regime Change**]. Warasarn Mahawittayalai Silpakorn. (Silpakorn University Journal). 4-5. (Special Issue). 221-244.
- Naruemitrekakarn, Sirichai. (1977). **Sapan Kao Krungthep**. (in Thai). [**Old Bridges in Bangkok**]. Bangkok: Siam Society.
- Plainoy, Sombat. (1975). *Lao Rueng Bangkok*. (in Thai). [**A Story Telling about Bangkok**]. Bangkok: Prae Pittaya.
- **Ratchakitja Nubegsa**. (in Thai) [**Royal gazette**]. v.16.
- Ratha Niyom. (in Thai) [**State Doctrine**]. Retrieved March 30, 2019, from <https://th.wikipedia.org/wiki>.
- Sakdisri, Naengnoi, and Others. (1991). **Ong Prakorb Thang Kaiyapharb Krung Rattanakosin**. (in Thai). [**Physical Compositions of Rattanakosin City**]. Bangkok: Chulalongkorn University.